

ГОДИНА САВЕЗА ФОКИНА С БУГАРИМА ПРОТИВ РУСА.

Византиском императору Нићифору II Фоки (963—969), савладару и очуху законитих, но малолетних, императора Василија II, доцнијег „Бугароубице“, и Константина VIII, прекипело је против бугарскога цара Петра (927—969). Јер преко Бугарске су стали све чешће упадати у Византију Мађари. Силни Фока, освојилац Крита и Сирије од Арабљана, реши се да недостојном сину и наследнику великога Симеона врати мило за драго. Он провали у јужну Бугарску (јуна 967), заузео тамо низ тврђава, и допре све до „великог опкопа“, то јест до старе бугарско-византиске границе у северној Тракији (Румелији). А одатле написа Петру да у будуће престане с том игром, па се врати у Цариград. Петар је одбио Фокин захтев, позивајући се на недавну прошлост, кад је он, пре него што су га Мађари силом натерали на такав мир, узалуд молио Фоку за помоћ против њих.¹ Али су ипак преговори између оба владоца продужени још неко време. Јер наскоро (крајем јуна 968) ми видимо у Цариграду једно Петрово посланство, чијег је вођу Фока примио, не као старешину оног ранијег посланства истог бугарског цара, коме је, зато што је дошао да тражи од Фоке старе данке, опален на сред аудијенције шамар. Напротив, вођа овог новог посланства дочекан је врло пажљиво, па је и за царску трпезу посађен на најугледније место, на које су изасланици Петрови још од орођења с византиским двором, имали право.² Међутим, ни ти преговори нису довели до споразума. На то је Фока одлучио да Симеоново бугарско царство, које је под Петром било веома опало, сасвим збрише с лица земље, и да византиске границе поново размакне до доњег Дунава, где су биле за Јустинијана I. Но због тешко проходних бугарских планина, кланаца, шума и мочвари, у којима се бојао да од Бугара не прође као некад његов имењак Нићифор I (811)³, њему се никако није хтело да тај свој завојевачки план против Бугарске изведе својим властитим снагама. Напротив, он је нашао за

¹ За прави повод Фокине свађе и рата са Петром, то јест за све чешће мађарске упаде преко Бугарске у Византију, зна само Скилица (Кедрин) ed. Bonn. II 372,3 sqq. Исп. и Зонару ed. Bonn. III 512,18 sqq. Лав Ђакон не зна за тај повод, и ако је по времену ближи догађајима. По њему, до раскида између обадва владоца је дошло зато, што је Петар преко посланства упућеног у Цариград (966?), затражио од Фоке неплаћене данке према уговору о миру од 927 г. Фока се, вели Лав Ђакон, на то жестоко наљутио, наредио је да се вођи бугарског посланства удари на сред аудијенције шамар, и отпустио је посланике кући рекавши им, нека јаве свом господару да му византиски император на челу своје војске долази у посету у Бугарску, како би му исплатио цео данак. Но очевидно је само по себи да због тога Фока није напао на Бугарску. Пре би због тога Петар могао напасти на Византију. Свакојачко се десило и оно што прича један писац, и оно што казује други, само у разво време. То јест, Фока је прво (966?) одбио Петру плаћање данка, а тек га је доцније напао (967), и то зато што се Петар, противно уговору од 927 г. о миру и пријатељству с Византијом, окренуо старим бугарским непријатељима Мађарима, пропуштајући их да преко Бугарске проваљују и пљачкају по византиским крајевима Балкана. — Да је Фокин поход против Бугара био 967 г., сазнајемо из наведеног места Скил. (Кедр.), где изречно стоји да се то догодило у четвртој царској години Фокиној (1 септ. 966 до 31 авг. 967), месеца јуна, индикта 10.

² Luitpr. Legatio ad Niceph. Phocam ed. Bonn. заједно са Лавом Ђаконом 351 sq.

³ Лав Ђакон 62, 13 sqq.

паметније да се по старом рецепту римско-византиске политике сатирања варвара једних помоћу других, за то послужи туђом крвљу. Његов је избор пао на моћног руског кнеза Свјатослава кијевског. Стога је наскоро послао к њему у Кијев, са великом сумом византиских златника, свога патриција Калокира, како би га овај најмио да руском силом покори Бугарску Византији.⁴

Свјатослав се врло брзо одазвао Фокину позиву. Пребадивши се са својом дружином преко Дњепра, Црног Мора и доњег Дунава у Бугарску, он је тамо грунуо сасвим неочекивано (августа 968)⁵. Изненадивши тако Бугаре, он их је лако разбио, па је онда у Бугарској започео своја рушења и освајања. Додуше, он је за овај мах свршио посао само делимиче.⁶ Јер је морао нагло отпловити натраг у Русију, да тамо одбрани своју престоницу Кијев од неочекиваног напада својих дивљих суседа, турских Печењега.⁷ Али ће се он већ идуће године (969) опет окренути противу Бугарске, да је сасвим дотуца.

Дотле се царевина Симеоновића, коју су, од како је у њој завладао неспособни Петар, непрестано нагрисала не само спољна, него и унутрашња зла, поново заљуљала изнутра. Тамо је умро остарели Петар (30 јануара 969). Подлегао је капљи, која га је ударила још одмах после несреће што је снашла његову земљу од прве Свјатослављеве најезде на њу. Његови синови, престолонаследник Борис II и млађи Роман, налазили су се још од очеве обнове мира с Византијом, закључене пре више година (963), као таоци на византиском двору. Шта више, Роман је још од тада био ушкопљен од Византинаца, што му је, дабогме, одузело способност да икад постане владалац. Користећи се таквим приликама, упражњени бугарски престо у Великом Преславу покушали су уграбити четири сина Петровог велемоћног „графа“

⁴ Лав Тѣкон 63,6 sqq. Скил. (Кедр.) II 372,8 sqq

⁵ Скил. (Кедр.) II 372,12 sqq., где је тај догађај изречно датиран у месец август 11-ог индикта пете царске године Фокине (1 септ. 967 — 31 авг. 968). Међутим, „Нестор“ га ставља у 967 (6475 г. Гл. Полное собр. русск. летоп. изд. Акад. Наук. СССР, I Лавр летопись, I Повесть временных лет, 2-го изд. Ленинград 1926, стубац 65. По „Нестору“, ову годину усвајају и многи данашњи научници. Али је „Нестор“ без сумње и ту погрешно у хронологији, као и кад је мало ниже (стуб. 69) преместио други Свјатослављев поход из истинске 969 чак у 971 г. Обадве те његове хронолошке грешке, као и друге, настале су ваљда отуда, што је он, пишући *лѣтопис*, и желећи према томе да по могућству под сваком годином има по неки догађај, правио кадкад од једне године, са два или три догађаја у њој, две или три узастопне године, са по једним догађајем у свакој. Тако је, из 968 (6476) г. са два тадашња догађаја, то јест са првим Свјатослављевим походом у Бугарску и са његовим повратком одатле у Русију због изненадне навале Печењега на Кијев, начинио две године, то јест 967 (6475) и 968 (6476), давши свакој по један од та два догађаја. А затим је он исто тако и од 969 (6477) г. са три ондашња догађаја, то јест са смрћу Свјатослављеве матере Олге, са Свјатослављевом поделом Русије између његових синова и са његовим другим походом против Бугара, створио три године, то јест 969, 970 и 971, са по једним од речена три догађаја у свакој. Ето због чега је, мислим, код њега први Свјатослављев поход у Бугарску дошао у 967, место у 968 г., а други чак у 971, место 969 г. Међутим, по Скил. (Кедр.) II 372,16 sqq., Свјатослав се са свог првог бугарског похода вратио у Русију још исте (968) г., кад је тај поход предузео. Јер Скил. (Кедр.) ту каже да је поменути руски кнез *и идуће* (968) године *пошао* (из Русије) против Бугара.

⁶ По Скил. (Кедр.), руски кнез је на овом свом првом походу против Бугарске заузео т мо „многе градове и места“, а по „Нестору“ „осамдесет градова уз Дунав, па је ту засео кнезујући у Преславцу. и узимајући данак од Грка (Византинаца).“ Број 80 је очевидно претеран; „данак од Грка“ је без сумње измишљен; а, по свој прилици, нетачна је и сведоџба коју не „Нестор“ поновити и кад пређе на други Свјатослављев поход у Бугарску, и по којој је Свјатослав тамо изабрао за своје кнежевско седиште Преславац, а коју усвајају сви новији историчари. Мени се чини куд и камо вероватније да је Свјатослављево „кнежевско“ седиште у Бугарској била Дристра (Силистрија). Јер, као што ћемо видети, близу Дристре се он и у свом другом походу на Бугаре искрцао и победио бугарску војску. Ту ју је он свакако и опсео, па јој је отео тај град. Пред Дристром је и он сâм био главну битку са Цимисхијом, кад је овај 971 г. дошао да га истера из Бугарске. Најзад, у Дристри се Свјатослав и затворио, кад је од Цимисхије био потучен у тој битци, и држао се ту, све док га Цимисхија, после дуге опсаде, није нагнао на капитулацију. Пошто се, дакле, Свјатослав, дошав у Бугарску, непрестано окреће око Дристре, ту се ваљда и налазила његова „кнежевска“ столица у Бугарској, а не чак у забаченом Преславцу (Малом Преславу) на једном дунавском острву на западној страни Добруџе. Уосталом, Дристра је и дотле у бугарској историји често играла важну улогу, више него Преславац.

⁷ „Нестор“ у горенавед. изд. стуб. 65 под тачном 968 г.

Николѐ. То су били „графовићи“ (комитопули) Давид, Мојсеј, Арон и Самуило, они исти који ће после смрти освојоца Бугарске од Руса, Фокиног убице и наследника Јована I Цимисхије (976), постати „бугарским“ царевима и вођама устанка „бугарских“ Словена за ослобођење целог балканског Словенства од Византије. Они су против Петрових синова, отсутних у Цариграду, дигли буну, изазвавши у Бугарској неред и метеж.

Додуше, претендентски покрет „графовића“ при свем том није успео. Али је учинио да Бугарска опет падне под византиско туторство, под којим се налазила и за цара Петра, све до последњих година његове владе. Против „графовића“ се у бугарске ствари умешао Фока, зауевши се за законитог Петровог наследника, његовог старијег сина Бориса II. То, дабогме, значи да су „графовићи“ још од ових времена, а не тек од 976 г., важили не само у Бугарској, него и у Византији, као византиномрски. Очеvidно, они су још од тада припадали странци бугарских бољара која је хтела раскид са туђинским византиским утицајем и повратак вајкадашњој народној, према Византији завојевачкој, политици, захваљујући којој се Бугарска под Симеоном уздигла до висине царства и патријаршије. Као што се по себи разуме, за Византију није било свеједно, да ли ће у Симеоновој империји загосподарити претставници те антивизантиске струје, или ће тамо и даље остати на власти византиске лутке Симеоновићи. Стога је будни Фока, онако исто као што ће то доцније (976) урадити и намесништво Василија II, благовремено пустио из Цариграда Бориса II и Романа да сузбију бунтовнике. И тако се, као византиски штићеник, у Великом Преславу зацарио законити бугарски престолонаследник Борис II (969)⁸. Но то ће бити последњи бугарски цар из Симеонове лозе. Јер наскоро је руски кнез Свјатослав поново навалио на Бугарску (969).⁹ Он је тамо заузимао град по град. У његове руке је пала и сама бугарска престоница Велики Преслав, заједно са Борисом II у њој, па и Филипопољ (Пловдив) јужно од Балканских гора.¹⁰ Царство Симеоновића престало је постојати као самостална држава. Шта је пак било са „графовићима“ после њихове пропаде антидинастичке буне, ми не знамо. Можда су се, као и толики други побегли претенденти, склонили негде у оближње иностранство.

Међутим, није само Бугарска зло прошла од Руса. С њима се рђаво провео и Фока, који их је најмио против ње. Он је терао зеца, а истерао је курјака. Сасвим супротно његову очекивању, Свјатослав је Бугарску стао освајати, не за византиски, него за руски рачун. Шта више, он је тамо продирао не само као бугарски, него и као византиски непријатељ. На цео тај преокрет намамила га је пре свега бугарска земља, чија га је плодност и жива црноморска трговина још на његовом првом тамошњем походу веома задивила.¹¹ А уједно га је на то подстакао и Фокин изасланик, патриције Калокир, који га је у Бугарску пратио. Тај се византиски великаш заносио сном да постане император Византије. Он се понадао да ће то постићи руском

⁸ Скил. (Кедр.) II 346,21 sqq. и додатак ка томе месту код Б. Прокића, *Die Zusätze in der Hs d. Skyl. cod. Vindob. hist. gr. LXXIV*, Минхен 1906, стр. 28 (п^о 1), као и Самуилов ћирилски натпис од 992/3 г. код *Успенскога*, Изв. Русск. Арх. Инст. вѣ Константинополѣ IV (1899) 1 sqq. Да је „Петар, цар бугарски“, што ће свакако бити Петар Симеоновић из 10-ог, а не Петар Асеновић из 12-ог века, умро 30 јануара 969 (а не крајем 968), сазнало се из материјала покупљеног од *Ј. Иванова*, Българск. старини, Софија 1908, стр. 82 и д. Да су Петрови синови Борис II и Роман још од 963 па све до 969 г. живели као таоци на цариградском двору, где је Роман још од 963 г. био ушкопљен, утврдио сам ја у *Гласн. Скопс. Науч. Др.* II (1927) 135 и д.

⁹ Скил. (Кедр.) II 372,16 sqq под 969 г. и 383,14 sqq. „Нестор“ у горенавед. изд. стуб. 69 под нетачном 971 (6479) г.

¹⁰ Извори нам не описују Свјатослављево заузеће Великог Преслава, где је он заробио Бориса II и Романа. Изузетак би био „Нестор“, ако је у свом опису другог похода Свјатослављево у Бугарску (а можда и првог) побркао Велики Преслав са Преславцем, који се у њега помиње. Но, бугарску престоницу и Бориса II у њој преотео је после (971) од Свјатослављевих војвода Јован Цимисхија. Гл. Лава *Ђакона* 133,4 sqq. и 136,15 sqq.; Скилицу (Кедр.) II 393,22 sqq. и 396,10 sqq. О Свјатослављеву освојењу бугарског Филипопоља гл. у Лава *Ђакона* 105,4 sqq.

¹¹ Скил. (Кедр.) II 383, 17. „Нестор“ у навед. изд. стуб. 67.

помоћу. Стога се он споразумео са Свјатославом да му овај, по заузећу Бугарске, отме од Фоке византиски престо. А за то је Свјатославу обећао да ће му признати Бугарску у својину и да ће му још из византиске царске ризнице исплатити огромну суму злата.¹² После тога, се дабогме, Калокир није више ни враћао у Византију.¹³ Ето какви су разлози, по изворима, руководили Свјатослава да се упусти у пустиловно освајање далеке прекоморске Бугарске, а затим и у крваву, за њега трагичну, борбу с византиским царством. Али, осим тога ваља ту још имати на уму, да је Свјатослав по свом карактеру био један веома смео завојевач, а и да је и млада и бујна норманска Русија још од друге половине 9-тог века тежила за заузећем Византије и њене престонице Цариграда. До Свјатослава, сви су руски напади на Цариград пропадали. Јер су се могли вршити само преко воде, то јест преко Црног Мора, а не и сухим путем, где је Русија од Византије била ограђена Печењезима и Бугарима. На мору пак, примитивне руске шајке од једноставних дрвених стабала нису могле изаћи на крај са византиским царским галијама и њиховом пакленом „грчком ватром“ која је горела и на води. Свјатослава је, дакле, свакако и зато срце вукло у Бугарску, да би одатле могао ударити на Византинце и са суха, па остварити сан својих предака о руском господарству у Цариграду.

Фока је, још пре него што ће Свјатослав у другом походу сасвим прегазити Бугарску, ако ни по чему другом а оно бар по томе што се Калокир никако није враћао из Кијева у Цариград, морао осетити, како се страшно преварио, кад се против Бугара удружио са Русима. Он је то сигурно већ увиђао, кад је Борису II помогао против четворице браће „графовића.“ Јер тај његов потез очевидно не мирише више на његове раније освајачке смерове према Бугарској. Њему је тада, као што смо већ рекли, било доста само то, да у Бугарској, преко своје лутке Бориса II, опет утврди некадашњи претежни византиски уплив из времена Петрова. Исто је тако благовремено Фока настао и да поправи своју речену погрешку, у коју је упао копајући Бугарима јаму помоћу Руса. Као што се пређе био свезао с овима последњима против оних првих, слично је он сад закључио савез с првима против последњих. Савез је још боље учврстио споразумом о сродству обеју царских династија. Њихова се крв била већ и раније помешала Петровом женидбом са унуком византиског императора Романа I Лекапина, Маријом (927). Фока је сад за своје мале пасторке, императоре Василија II и Константина VIII, испросио две нејаке бугарске принцезе. Оне су му одмах биле испослане у Цариград. Свадба се имала обавити, кад младенци одрасту. Истина, до ње није никад дошло, него до пада Бугарске најпре у руске, па после у византиске руке. Судбина која је затим снашла обе те бугарске принцезице у Цариграду, нама је непозната.

О поменутом византиско-бугарском савезу и сродству, као и о догађајима који су га изазвали, прича нам једино савремени, али тада још сасвим млади, византиски историчар Лав Ђакон. Ево шта нам он о свему томе каже:

У Русију је стигао Фокин посланик патриције Калокир. Он је тамо, истина, наговорио кнеза Свјатослава да удари на Бугарску. Али се при том с њим договорио да Свјатослав то не чини за Фокин рачун, него, кад Бугарску освоји, да је задржи за себе, а за Калокира да отме од Фоке византиски престо, за шта ће, сем Бугарске, добити и грдно благо из византиске царске ризнице. Свјатослав је све то радо послушао. Он је скупио сву руску момчад, 60.000 бораца на броју сем послуге, па је заједно са Калокиром, с којим се и побратимио, јурнуо на Бугаре. Кад је већ пловио поред дунавске бугарске обале, и журио се да се искрца на копно, чули су за његов поход Бугари, па су му, сабравши војску од само 30.000 људи, изишли у сусрет. Но Руси су, искрцавши се неустрашиво из лађа, навалили на њих

¹² Лав Ђакон 77, 4 sqq. Скил. (Кедр.) II 383, 20 sqq.

¹³ Лав Ђакон 134, 10 sqq. Скил. (Кедр.) II 394, 2 sqq.

свом жестином. Малобројнија бугарска војска није могла одолети ни том првом руском јуришу, већ се окренула у бекство и затворила се у оближњу придунавску тврђаву Дристру (Силистрију). „Вели се“ — наставља даље Лав Ђакон — „да је тада и бугарски цар Петар, човек побожан и честит, прекинувши се од бола због тог изненадног пораза, добио падавицу, (читај свакако „капљу“), и да је, поживевши још неко кратко време, оставио овај свет. Али су се у Бугарској ти догађаји (ταῦτα) десили доцније.“ Међутим је у Византији Фока, сазнавши шта хоће Руси, хитно припремио Цариград за одбрану од евентуалног руског препада. Лав Ђакон ређа и које су те Фокине ратне припреме биле. Уједно је Фока увидео, да није у његовом интересу ратовати једновременно и са Бугарима и са Русима, већ да му је боље измирити се с једнима, јер ће тако лакше савладати оне друге. Али је он већ унапред дигао руке од ма каквих преговора за мир с Русима. Јер је знао да се патриције Калокир, кад је већ не само скренуо с правог пута и отео се од његове власти, него је и стекао велику моћ код Свјатослава, неће приклонити наредбама свог пређашњег господара. Стога се Фока са својим предлогом за мир обратио Бугарима, пославши им ради тога два своја посланика. При том је он између осталог, подсетио Бугаре и на заједницу у вери између њих и Византинца. А затражио им је и две њихове принцезе од царскога рода, да их у своје време привенча за Василија II и Константина VIII, како би се помирење и обновљено пријатељство између Византије и Бугарске неразориво утврдило сродством њихових династија. Бугари су Фокине посланике и његову понуду мира једва дочекали. Послали су му одмах и две своје принцезице од царске крви. А уједно су га молили да им што брже дође у помоћ против Руса, чија им је секира већ била над главом. На то се Фока заиста и спремао да се одазове њиховој молби. Али му судбина није дала. Баш тада му је стигла радосна вест о освојењу сирске Антиохије од Арабљана, коју су тамо опседали његове војводе. Он је остао у Цариграду да на благодарењу, приређеном на празник сабора светих Архангела (8 новембра 969) захвали Богу за ту знамениту победу крста над исламом. Мало затим умро му је отац, деведесетогодишњи славни војвода Варда. Фока се задржао да га испрати до гроба. А кроз кратко време nestало је и самог њега са овога света (у ноћи 10/11 децембра 969). Убио га је у двору идући император Јован I Цимисхија, одлични војвода и његов рођак, заједно с другим завереницима. Душа завере била је сама Фокина жена, удова Романа II и мати Василија II и Константина VIII, покварена царица Теофана. Она је још те вечери кришом увела у двор Цимисхију, коме је постала љубазница, и његове помагаче. Затим је, под изговором да иде ка „недавно“ (νεωστὶ) приспелим невестама из Бугарске, како би се о њима побринула пред спавање, преварила мужа да на заједничкој им соби за спавање остави врата незакључана, рекавши да ће их она закључати, кад се отуда врати. Но није се вратила, а Фока је у том заспао. Тако су га, дубоко у ноћ, завереници изненадили у сну, и свршили су с његовим животом.¹⁴ Бугарској пак, коју су Руси наскоро сасвим уништили, заробивши и самог Бориса I у Великом Преславу, „помоћи ће“ против њих тек Цимисхија, али не да би је од њих ослободио, него да би им је преотео и, по првобитном Фокином плану, присајединио Византији.

У науци је још увек веома спорно, из којих је тачно година, како у целини тако и у појединим фазама, сва гореизложена борба Руса најпре с Бугарима, па после и с Византинцима. Јер изворне сведочење нам се о томе често не слажу међу собом. А има их и које нису довољно јасне. Између осталог, спорна је и годична Фокин г савеза и сродства с бугарском царском династијом, о коме нам говори горњи извештај Лава Ђакона. При тако замршеном стању ствари, најбоље је, чини ми се, ако се хронологија сваког појединог важног догађаја из речене борбе засебно проучи и расправи.

¹⁴ Лав Ђакон 77, 4—81, 17; 82, 23—83, 2; 83, 16—84, 2; 86, 11 sqq.

Тако ја од подужег времена и поступама. О хронологији неколиких од тих догађаја већ сам расправљао код нас и на страни. Овде ћу сад покушати да утврдим годину поменутог Фокиног савеза и сродства.

На основу горњег казивања Лава Ђакона, у науци се од увек мислило да је Фока тај византинско-бугарски савез и сродство закључио још одмах по првом, а пре другог Свјатосављевог похода у Бугарску, па и пре смрти бугарског цара Петра (30 јануара 969), то јест још са самим Петром 968 г., а по научницима који стављају први Свјатослављев поход против Бугара у 967 г., још те године. Тако је о томе писао још бугарски историчар М. Дринов (1875). То је усвојио и К. Јуричек. А то су после понављали и многи двуги историчари, па и ја све до сад.¹⁵ Ево зашто:

Пре свега, по Лаву Ђакону, Свјатослављев поход у Бугарску, у коме су Руси, појавивши се као гром из ведра неба на бугарској обали Дунава, разбили слабију бугарску војску, испраћену на брзу руку против њих, и натерали је на бекство у Дристру, и после кога је Фока склопио с Бугарима горепоменути савез и сродство, предузет је од Свјатослављеве стране одмах после доласка Фокиног изасланика Калокира у Русију и после његова спораума са Свјатославом да овај крене на Бугаре.¹⁶ Према томе би то био први (онај од августа 968), а никако други, (онај из 969), Свјатослављев поход у Бугарску.

Даље, Лав Ђакон, као што смо видели, прича да је, како се вели, *ѡада*, то јест пошто је бугарска војска потучена од Свјатослава и пошто је побегла у Дристру, снашло зло и бугарског цара Петра. Он се због тога разболео, па је наскоро умро. Али — додаје писац, исправљајући наведено туђе казивање — у Бугарској су се *ѡим догађају*“ десили доцније. У Византији пак, Фока је хитно опремио Цариград за одбијање евентуалног руског препада, и послао је ка Бугарима два посланика, који су тамо с њима закључили савез против Руса, утврдивши га сродством између обеју царских династија.¹⁷ Као што би бар на први поглед изгледало, Лав Ђакон на овом месту разуме под *ѡим догађајима*“ Петрову болест и смрт. Према томе би он ту, побијајући туђе казивање које је пре тога навео, тврдио, да је *најѡре* дошло и до Свјатослављевог похода у Бугарску при коме је бугарска војска претрпела пораз од Руса и утекла у Дристру, и до Фокиних припрема у Цариграду за одбијање евентуалног руског изненађења, и до византско-бугарског савеза против Руса, утврђеног сродством, а закљученог од Фокиних посланика у Бугарској, па *ѡек онда* до Петрове болести и смрти. Другим речима, Фокин бугарско-византски савез и сродство претходили би болести и смрти Петровој, то јест спадали би у 968 г.

Најзад, по Лаву Ђакону, као што смо такође видели, Фока, кад је с Бугарима, преко посланих им посланика у њихову земљу, склопио тај савез и то сродство, није само то урадио, него се и *ѡрви ѡѡи измирио с њима*, од како им је објавио рат и натуткао на њих Русе.¹⁸ Кома би он бугарском владаоцу могао послати кући посланике с предлогом за обнову мира? Свакако не Борису II. Јер с њим би он морао обновити мир још у Цариграду, пре него што га је отуда пустио и потпомогао да против претендентске буне „графовића“ обезбеди себи престо умрлог му оца. Иначе му ваљада не би ни чинио ту услугу, нити би чекао да Борис II прво, с његовом помоћу, сузбије „графовиће“ и зацари се у Великом Преславу, па тек онда да му тамо шаље посланике ради обнове мира између њихових држава. Тако што-год изгледа готово немогуће. Излазило би, дакле, опет, да је мир између

¹⁵ Дринов, сабрани списи изд. Златарски, I (Софија 1909) 335 (у расправи „Началото на Самуиловата дѡрж.“) и 467 (у расправи „Славяне и Византија въ X в.“) К. Јуричек, Историја Булгарѡ, Варшава 1877, стр. 174. И многи други. Ја сам пак последњи пут то поновио у Византинистика III (1931) 107.

¹⁶ Лав Ђакон 77, 16 sqq.

¹⁷ Лав Ђакон 78, 10 sqq.

¹⁸ Лав Ђакон 79, 5—22.

Фоке и Бугара обновљен још са царем Петром, то јест наскоро после првог Свјатослављевог похода у Бугарску 968 г. Пошто пак Лав Ђакон каже да је Фокина обнова мира с Бугарима истовремена са његовим савезом и сродством с њима, то би онда значило да су и тај савез и то сродство закључени још са Петром 968 г.

Ето на основу каквих података Лава Ђакона, и каквих тумачења тих података, сам бар ја датирао речени Фокин византиско-бугарски савез и сродство у 968 годину. Но у најновије време два писца бугарске историје, Бугарин В. Н. Златарски и Енглез St. Runciman,¹⁹ ослањајући се на неке друге вести истог извора, нагађају да ће догађај о коме говоримо, пре бити из времена сасвим блиског другом Свјатослављевом походу против Бугара, то јест из 969 г. Бугарину се тако чини на основу казивања Лава Ђакона да је царица Теофана рекла Фоки у ноћи 10—11 децембра 969 г.; пре него што ће га завереници убити на спавању, нека не закључава врата од заједничке им ложнице, јер она иде да обиђе *недавно* приспеле бугарске веренице Василија II и Константина VIII, па ће кад се отуда врати, сама закључати врата.²⁰ Израз „недавно“, како мисли Златарски, никако не може значити да су речене веренице послане из Бугарске у Цариград читаву годину дана и који месец пре 10 децембра 969, то јест још за Петрове владе 968, него да се то десило тек за владе Бориса II 969 г. А онда ни Фокин савез с Бугарима против Руса, као истовремен с тим слањем бугарских вереница у византиску престоницу, не би могао бити из 968, него тек из 969 г. Што се пак тиче поменутог енглеског историчара, он зато држи да ти догађаји иду у 969 г., што Лав Ђакон, одмах после места где говори о њима као и о молби Бугара за што скорију Фокину помоћ против руске напасти која их је притисла, каже да се Фока затим заиста и спремао на полазак у тај поход, али да га је од тога задржала вест о византиском освајању Антиохије од Арабљана. Енглезу се на основу тога чина чини да су речени догађаји по времену блиски том паду Антиохије из арабљанских у византиске руке, који се догодио у октобру 969; да су, то јест, такође из те године.^{20а}

Као што се види, све су то само више или мање вероватна домишљања. Међутим, ја сам сад, како ми изгледа, нашао сасвим сигурне доказе да ствар тако стоји.

По несумњивој сведоци Лијутпранда, епископа од Кремоне у Италији, који је, као изасланик западног императора Отона I Саксонског, у лето 968 г. неуспешно преговарао са Фоком у Цариграду о признању Отонове императорске титуле и о женидби Отонова сина, Отона II, с једном византиском принцезом, Фока је још крајем јула 968 отпутовао из Цариграда у Сирију, у свој последњи поход против тамошњих Арабљана.²¹ Он, дакле, за првог Свјатослављевог похода у Бугарску, то јест августа 968 г., већ више није био у Цариграду, него у Азији. Шта више, њега је, по Лаву Ђакону, тамо затекло и помрачење месеца од 22 децембра 968 г.²² Другим речима, он се тамо

¹⁹ Златарски, Историја на Българската държ. I 2 (Софија 1927) стр. 597 бел. 1. St. Runciman, A history of the first Bulgarian empire, London 1930, стр. 305. Али, дабогме, R. нема право, кад ту замишља некаква три Свјатослављева похода из Русије у Бугарску, то јест 967, 968 и 969 г. Јер, ни по једном од наших извора није било више од два похода тога руског кнеза против Бугара. А има и других произвољних комбинација у хронолошкој табlici „Фокиних бугарских ратова“ коју нам R. даје на том месту. Ја ћу засебно расправљати о целом питању хронологије Фокиних односа са Бугарима и са Русима.

²⁰ Лав Ђакон 86,11 sqq.

^{20а} ОвOME се мишљењу придружује и F. Dölger, Byz. Zeitschr. 31 (1931) 443, у белешци о моме раду L' hypothèse de la „Bulgarie occidentale.“

²¹ Luitpr. Leg. ed. Niceph. Phocas ed. Вонп. заједно с Лавом Ђаконем 357.

²² Лав Ђакон ed. Вонп. 72,1 sqq. Нејасније помиње последњи сирски поход Фокин Скилица (Кедр) II 375,1 sqq. Али, и он ту наводи речено помрачење сунца под истим датумом. Њему је познат и претпоследњи сирски поход Фокин из Фокине треће царске године (1 септ. 965 — 31 авг. 966), заочет у пролеће 966, а завршен царевим повратком у Цариград децембра исте године. Гл. Скил. (Кедр.) II 364,1 sqq. Само он у том походу прича и дела, која, по Лаву Ђакону,

бавио све до краја те године. Али, по истоме Лаву Ђакону, он се у време оног Свјатослављевог похода у коме су Руси разбили бугарску војску на обали Дунава, и натерали је да побегне у Дристру, већ био вратио из Сирије у Цариград, где је због тог похода предузео хитне војне мере, бојећи се да Руси не провале и у Византију; па је ту остао све до смрти 10-11 децембра 969 г.²³ Одатле излази да тај поход који помиње Лав Ђакон у доба Фокина боравка у Цариграду, никако не може бити први Свјатослављев поход на Бугаре од августа 968, него само други од 969 г.

Тако у ствари пише и у Лава Ђакона. Он то каже у горенаведеној сведоцби о болести и смрти бугарског цара Петра.²⁴ Само што смо ми ту његову сведоцбу до сад тумачили сасвим обратно него што треба. У њој се израз „ти догађаји“ не односи на Петрову болест и смрт, него на Свјатослављев поход у Бугарску, о коме је пре и после тога реч. И тако онда та сведоцба има овакав смисао: Вели се да се тада, то јест после реченог Свјатослављевог упада у Бугарску, после тадашњег пораза бугарске војске у битци с Русима на обали Дунава и после њеног бекства у Дристру, разболео и бугарски цар Петар, и да је наскоро умро. Али у истини, није болест и смрт Петрова следовала том Свјатослављевом упаду и бекству бугарске војске у Дристру; него су ови догађаји следовали болести и смрти Петровој; нису, то јест, они ранији од 30 јануара 969, кад је умро Петар, него су доцнији од тога; нису, дакле, из 968, него из 969 г.

Према томе, Лав Ђакон греши, кад Свјатослављев поход против Бугара који нам је код њега описан, приказује као предузет непосредно после доласка Фокина изасланика Калокира у Кијев и после његова споразума са Свјатославом да овај зарати на Бугарску; то јест као први поход кнеза Свјатослава у ту државу. А заједно са реченим византским писцем грешимо и ми сви; кад тако пишемо. Та његова погрешка потиче из једне друге. Он уопште не зна за два, него свега за један Свјатослављев поход у царство Симеоновића, то јест за други, који је и важнији од првога, пошто су Руси тада потпуно освојили то царство. Занимљиво је, међутим, да је извор Лава Ђакона тачно разликовао обадва та похода. То се види из већ познате нам Ђаконове сведоцбе о *нечијем казивању* да се *тада* кад је Свјатослав, непосредно после доласка Фокина изасланика Калокира у Кијев, провадио у Бугарску, разболео и бугарски цар Петар, и да је наскоро умро. Очевидно је да Лав Ђакон ту као, уосталом, и на многим другим местима, наводи свој извор, и да је по том извору, Петрова болест и смрт следовала за *првим уопште походом* који је Свјатослав, по доласку Калокирову у Русију, предузео против Бугара. Па зашто Лав Ђакон, на супрот горњем казивању свог извора, нема ни појма о првом, него само о другом, од тих похода Свјатослављевих? Држим да је то зато, што су ваљада, према причању реченог извора, обадва Свјатослављева бугарска похода почињала слично, то јест његовим искрцавањем на дунавској обали Бугарске, његовом тамошњом победом над бугарском војском и бекством те разбијене војске у тврђаву Дристру, и што је Лав Ђакон, због те сличности, погрешно помислио да се ту описује свега један поход, онај од 969 г.

Ако је све то тако, онда, дабогме, и догађаји које Лав Ђакон излаже као последице реченог похода, — то јест Фокино утврђивање Цариграда против

спадају у Фокин последњи сирски поход. Стога се некад мислило да то и нису била два сирски похода Фокина, него само један. Гл. *Hase* у коментару уз Лава Ђакона ed. Bonn. 440 и 445 (на оба места при дну). Међутим Лав Ђакон зна само за последњи (од 968), али не зна за претпоследња (од 966) Фокин поход у Сирију. О постојању обадва та похода сигурно се зна из оријенталних извора. Гл. напр. *Abulpharagii chron. syr.* у бонском издању Лава Ђакона стр. 381 (под арапским годинама 356 и 358); *Abulfedae annales musul.* у истој књизи стр. 387 (под арапс. год. 355—358. Гл. такође *K. Leonhardt, Kaiser Niceph. II Phocas u. die Hamdaniden 960—969, Halle (Diss.) 1887* стр. 45 sqq. *G. Schlumberger, Nicéph. Phocas, Paris 1923* (ново издање), стр. 429 (при дну) и д. и 436; 575 и д., а особито 583 бел. 4.

²³ Лав Ђакон ed. Bonn. 74,21 sqq.

²⁴ Лав Ђакон ed. Bonn. 78,10 sqq.

евентуалног руског препада из Бугарске и његов савез с Бугарима против Свјатослава, који је закључен посредством двојице његових посланика, изасланих у Бугарску, па и истовремена веридба Василија I и Константина VIII с двома бугарским принцезама, — морају бити, не из времена после првог Свјатослављевог похода на Бугаре у августу 968, кад Фока није ни био у Цариграду, него из доба другог бугарског похода 969 г., то јест ваљада из августа или септембра те године. Само, Лав Ђакон опет греши, кад каже да је Фока тада закључио с Бугарима, сем савеза и сродства, и прву обнову мира, поремећеног његовом свађом и ратом с Петром због све чешћих мађарских упада преко Бугарске у Византију. Јер он је ту обнову мира очевидно закључио бар двапут пре тога: први пут неискрено са самим Петром, кад му је Петар, уочи првог Свјатослављевог бугарског похода, био послао посланике у Цариград, то јест крајем јуна 968 г.; а други пут искреније, са Борисом II, кад је, уочи другог Свјатослављевог похода на Бугаре, пустио Бориса II из Цариграда заједно с братом му Романом, и кад га је уједно помогао да од четворице побуњених „графовића“ себи одбрани престо умрлог му оца, то јест наскоро после 30 јануара 969 г. Али, и ова погрешка Лава Ђакона проистиче из једне друге. Он, наиме, не зна ни за Петрово посланство Фоки у Цариград из краја јуна 968, ни за талаштво Бориса II и Романа на цариградском двору које се отегло кроз цело време од 963-969, ни за пуштање обојице речених Петрових синова из тога талаштва наскоро после јануара 969 г., како би они, с Фокином помоћу, сузбили побуњене „графовиће“ и како би Борис II сачувао себи од тих претендента очински престо. Што Лав Ђакон ништа не зна о реченом Петровом посланству, свакако није његова кривица, јер се о томе, ваљада, није говорило ни у његову извору. Али за незнање остала два поменута догађаја крив је он сам, јер га је његов извор обавештавао о њима. То ми видимо из Скилице (Кедрина), који се, као што ћу доказати другом приликом, за своје причање о Свјатослављеву ратовању с Бугарима и с Византинцима служио тим истим, нама непознатим, извором, а не, како се данас обично мисли, самим Лавом Ђаконом. Насупрот Лаву Ђакону, Скилица добро зна и за талаштво Петрових синова 963—969, и за њихово пуштање из тога талаштва од стране Фокине 969 г. А не заборавимо да он зна и за оба Свјатослављева похода у Бугарску. Све је то он узео из свога и Ђаконовог заједничког извора. А што је Лав Ђакон то испустио и починио горње грешке, то је, дабогме, само због тога што је он при читању поменутог извора био непажљивији и некритичнији од Скилице. И тако, Лав Ђакон није увек наш најбољи извор за историју руско-бугарских и руско-византиских бораба у другој половини 10-ог века, ма да је савременик тих догађаја. Често је од њега бољи Скилица, и ако је за читавих сто година млађи.

Пошто је сад, колико ја видим, несумњиво да Фокин савез с Бугарима против Руса и тадашња веридба Василија II и Константина VIII са двома бугарским принцезама спадају, не у Петрову владу 968, него у владу Бориса II 969 г., то, дабогме, ни раније опште мишљење с којим сам се и сам слагао,²⁵ а по коме би речене веренице биле Петрове кћери, није више тако вероватно. Вероватније је да ми ту имамо посла са кћерима Бориса II. Јер ја остајем и даље при томе да су то биле бугарске *царске* кћери. Иначе не би ваљада Лав Ђакон о њима говорио као о принцезама од „*царскога рода*“ и од „*царске крви*“. А ни Фока ваљада не би за Василија II и Константина VIII, који су и сами били не само царски синови, него и законити византиски императори, испросно некакве друге бугарске принцезе сем *царевих* кћери.

Д. Н. Анастасијевић.

²⁵ Byzantinoslavica III 1931) 107, бел. 12.

RÉSUMÉ.

L'année de l'alliance de Phocas avec les Bulgares contre les Russes.

Nicéphore II Phocas (963—969) avait appelé le prince russe Sviatoslav de Kiev pour lui conquérir la Bulgarie du faible tsar Pierre (927—969). Sviatoslav se mit à l'oeuvre. Déjà pendant cette première expédition d'où il fut brusquement rappelé en Russie pour défendre Kiev contre les Petchénègues, il enleva aux Bulgares un grand nombre de forteresses. Dans sa seconde expédition ayant eu lieu quelques mois après la mort de Pierre, il prit même la capitale bulgare Grande Preslav tout en y faisant prisonnier le nouveau tsar Boris II, fils et successeur de Pierre. L'Empire bulgare cessa d'exister. Cependant dès sa première expédition, Sviatoslav s'était senti de l'appétit pour occuper cet Empire, non pour le céder à Phocas, mais pour l'annexer à la Russie et même pour s'en servir de base à des attaques contre Constantinople. Alors Phocas qui avait compris le jeu du prince russe dès avant la catastrophe finale des Bulgares, se hâta de s'allier avec eux pour les aider à repousser les Russes. L'alliance fut cimentée par les fiançailles de ses deux beaux-fils mineurs Basile II, le futur „Bulgaroctone," et Constantin VIII avec deux petites princesses de la famille impériale bulgare qui furent immédiatement envoyées à la cour de Constantinople. Mais avant de pouvoir se porter au secours de ses nouveaux alliés, Phocas fut assassiné et remplacé par Tzimiscès (la nuit du 10-11 décembre 969). Il resta à celui-ci de „délivrer" la Bulgarie de Sviatoslav.

On date d'ordinaire l'alliance précitée en 967—968. Car on la rattache à la première expédition bulgare de Sviatoslav rapportée par la chronique russe dite de „Nestor" à l'année 967 et par Scylitzés (Cédrène) au mois d'août 968. Toutefois, d'après des conjectures plus récentes de M. M. Zlatarski, Runciman et Dölger, elle aurait été conclue plutôt en 969, pendant la seconde expédition bulgare du même prince. En faveur de cette dernière date parlent les données suivantes qui me paraissent trancher la question:

1° La date digne de foi de la première expédition bulgare de Sviatoslav n'est guère l'année 967 fournie par le légendaire „Nestor" qui transfère aussi la seconde expédition bulgare de ce prince de la vraie année 969 en 971, mais plutôt le mois d'août de l'année 968 indiquée par Scylitzés (Cédrène), qui rapporte la seconde expédition à l'année exacte 969.

2° Le mois d'août de l'année 968 ne peut nullement être la date de l'alliance susmentionnée. Car d'après Léon Diacre, la seule source qui nous en parle, nous voyons Phocas à l'époque où il s'était allié avec les Bulgares contre les Russes séjourner à Constantinople qu'il n'allait plus quitter jusqu'à sa mort en décembre 969; tandis que d'après Luitprand, Legatio ad Niceph. Phocam, au mois d'août 968 il était absent de Constantinople. Car il était parti dès la fin du mois de juillet de la même année pour sa dernière expédition contre les Arabes, dont il devait revenir, d'après Léon Diacre et Scylitzés (Cédrène), seulement au début de 969.

3° Du reste, même à l'endroit de Léon Diacre concernant l'expédition bulgare de Sviatoslav qui amena Phocas à s'allier avec les Bulgares contre le prince russe, il ne peut s'agir que de la seconde expédition bulgare de celui-ci. Car c'est la seule des deux expéditions bulgares du même prince que Léon Diacre connaisse et dont il continue à parler plus bas. Aussi ses paroles „ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν Μυσίαν ἐπράττετο ὕστερον" (éd. de Bonn. 78, 13 sq.) ne signifient-elles pas que la mort du tsar Pierre de Bulgarie au 30 janvier 969 a précédé, mais qu'elle a suivi, les événements dont il est question un peu plus haut, c'est-à-dire le débarquement de Sviatoslav en Bulgarie, la défaite infligée par lui à l'armée bulgare et la fuite de celle-ci à Dristra (Silistrie); puisque ces événements correspondent au commencement de la seconde, et non de la première, expédition bulgare de Sviatoslav que Léon Diacre ne connaît pas du tout,